

EFOP-3.4.3-16-2016-00014

Mogyoródi Emese

A Szókratész-per

Jelen tananyag a Szegedi
Tudományegyetemen készült az Európai
Unió támogatásával.

Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

Szegedi Tudományegyetem
Cím: 6720 Szeged, Dugonics tér 13.
www.u-szeged.hu
www.szechenyi2020.hu

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

SZÉCHENYI 2020

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

EFOP-3.4.3-16-2016-00014

A SZÓKRATÉSZ-PER

Dr. habil. Mogyoródi Emese

7. Téma

Platón: *Kritón*

Szegedi Tudományegyetem
Cím: 6720 Szeged, Dugonics tér 13.
www.u-szeged.hu
www.szechenyi2020.hu

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával. Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

7. TÉMA: PLATÓN: KRITÓN

Mogyoródi Emese

1. Lecke

A mű szerkezete és argumentációja

15 – 20 PERC

Platón *Kritón* című dialógusa Szókratész elítélése után körülbelül egy hónappal játszódik a börtönben, két nappal az előtt, hogy kivégzésére sor került. Szókratészt ugyanis nem végezték ki közvetlenül halálra ítéletét követően (noha ez volt a bevett gyakorlat).

Ugyanis a *Szent küldöttség*, mely Déloszba hajózott, hogy megemlékezzen *Thészeuszról*,

Kritón gazdag athéni polgár volt, Szókratésszel egyidős, ugyanazon *démosz*ból (*Alopéké*). Jelen volt tárgyalásán (*Szókratész védőbeszéde* 33e), és halálánál is (*Phaidón* 59b-c). Tudjuk, hogy írt szókratikus dialógusokat (D.L. 2.121), melyek azonban elvesztek.

Athén legendás alapítójáról (a kréai Minótauroszt megölőjéről) azon a napon indult útnak, amikor Szókratész elítélték. A hajó visszatértét meg kellett várni a kivégzéssel, ugyanis a rituális küldöttség távolléte alatt **nem lehetett vérbűnnel szennyezni a várost** (minden emberölés, még a törvényes kivégzés is ennek számított).

Szókratészt a hajó érkezése előtt meglátogatta odaadó barátja és követője, *Kritón*, és arra akarja rávenni, hogy

szökjön meg a segítségével. Ennek érdekében Kritón már mindent elintézett, későbbi biztonságáról is gondoskodott, Szókratésznek csak igent kellene mondania. Erre azonban Szókratész nem hajlandó, pedig Kritón minden módon megpróbálja meggyőzni róla.

A dialógus a következő, nagyobb szerkezeti részekből áll:

- I. rész: a Kritón és Szókratész közötti érvek, illetve ellenérvek összecsapása (43a-50a);
- II. rész: az ún. „törvények beszéde”, melyet – amint Szókratész elképzei és tolmácsolja – maguk a törvények intéznek hozzá; akik/amelyek további ellenérveket hoznak fel a szökéssel szemben; miután ez az elképzelt beszéd elhangzik, Kritónnak nincs több ellenvetése.

I. Kritón érvei és Szókratész ellenérvei (43a-50a)

Kritón kora reggel megy be Szókratészhez a börtönbe, és mélyen alva találja – ezen csodálkozik, hiszen Szókratész a kivégzése előtt áll. Szókratész viszont azon csodálkozik, miért jött be hozzá Kritón ilyen korán. Hírt hozott felőle, hogy még aznap megérkezhet a hajó Déloszból, úgyhogy a kivégzésre másnap fog sor kerülni. Szókratész azonban elmeséli, hogy álmot látott, melyben egy gyönyörű, fehér ruhás nő harmadnapra jósolta a halálát – úgyhogy a hajó csak másnap fog megérkezni.

Kritón arra kéri, most az egyszer hagyja magát ő meggyőzetni és megmentetni a kivégzéstől, és mindjárt érvelni is kezd emellett. Érvei és Szókratész ellenérvei/válaszai az alábbiak:

1.) a barátság és a közvélemény felőli érvek; Szókratész lehetséges aggodalmainak eloszlatása (44b-45c)

- KRITÓN: amellett, hogy ő maga egy barátot veszítene el, még az idegenektől is szemrehányást kap majd, mert azt fogják gondolni róla, hogy nem akarta megmenteni egy barátját, noha megtehetette volna, s hogy tehát a pénzt többre becsüli, mint a barátságot;
 - SZÓKRATÉSZ: nem kell törődni a tömeg véleményével, csak a kiválóakéval; a tömeg nem képes a legnagyobb rosszat megtenni, mert akkor a legnagyobb jóra is képes volna.

Kritón hozzáteszi, hogy ha Szókratész az őt megmentő barátai miatt aggódik, hogy a feljelentők netán bajt okozhatnak nekik, emiatt ne fájjon a feje, le lehet őket fizetni; a

pénz miatt se aggódjon, barátai révén elegendő van belőle; a száműzetés miatt se aggódjon, számos, biztonságos és kellemes helyre el tudják juttatni.

2.) az igazságosság és a szégyen felőli érvek (45c-50a)

- KRITÓN: **nem igazságos**, amire Szókratész készül, ti. hogy minden ellenállás nélkül az ellenségei kezére adja magát; nem igazságos a gyermekeivel szemben sem, mert kötelessége volna felnevelni őket;
- ráadásul **gyávasággal** fogják őt és a barátait vádolni, hogy nem mentették meg Szókratészt; és általában is szégyenletes az egész ügy: az, hogy Szókratész nem menekült el a tárgyalás elől; az, ahogyan a tárgyaláson beszélt, hogy nem védekezett kellőképpen; és az, hogy nem menekült el a kivégzés elől, noha megtehetette volna;
 - SZÓKRATÉSZ: elismétli és bővebben kifejti imént is említett ellenérvét, miszerint **nem a tömeg véleményét kell figyelembe vennünk** ilyen fontos kérdésekben (ti. a jó és a rossz, az igazságos és igazságtalan kérdésében), hanem az érveket (*logosz*) (46b), és a vélemények közül sem a sokaságét, hanem csak azét, aki az adott kérdés szakértője;
 - és ez így van még akkor is, ha valakit hozzá hasonló baj fenyeget (ti. a halál), ugyanis **nem az életet, hanem a jó életet kell a legtöbbre becsülnünk; a jó élet pedig az igazságos élet** (ahogy azt mindig is tanította) (48b); ennél fogva azt kell alaposan megvizsgálniuk, és csak azt kell figyelembe venniük, vajon **igazságos volna-e, ha megszökne**;
 - mármint, az igazságosságra vonatkozóan már sokszor megegyeztek benne, hogy **soha nem szabad igazságtalanságot elkövetni, mert az mindenképpen rossz és szégyenletes annak a számára, aki elköveti**;
 - ez azonban azt jelenti, hogy akkor sem szabad ezt elkövetnünk, ha valakitől elszenvedtük, azaz **nem viszonzhatjuk a rosszat** semmilyen körülmények között sem;
 - úgyhogy a kérdés az, **vajon nem ezt követné-e el Szókratész a várossal szemben, ha elszökne**, s vajon megmaradna-e az igazságosság általa mindig is vallott felfogása mellett?

Kritón nem tud válaszolni a kérdésre, ugyanis még mindig nem érti, miről beszél Szókratész. Szókratész ezen a ponton kezd el az athéni törvények nevében beszélni,

mintegy önmagát szólítva meg általuk, Kritónnak tolmácsolva, amit mondanak, és olykor rákérdeszve, egyetért-e a mondandójukkal.

II. A törvények beszéde (50a-54d)

A törvények érvei:

- ha Szókratész elszökne az ítélet elől, a törvények elpusztítására törne, és ezen keresztül a városállam közösségének ártana;
- ugyanis a városállam közösségének fennmaradását egyetlen, legfőbb „törvény” biztosítja,

„mely úgy rendel, hogy a törvényszéki ítéleteknek jogerősnek kell lenniük”
(Kritón 50b-c, ford. Gelenczey-Miháltz Alirán).

- ennek a „törvénynek” az érvényessége feltétlen, azaz független attól, hogy a polgár igazságtalanságot szenvedett-e el a törvényektől vagy sem;
 - mert először is, Szókratész Athén született polgára, ennél fogva eleve a törvények alattvalója; s ahogyan a gyermek nem egyenrangú a szüleivel, és engedelmeskednie kell, ha valamit megparancsol, vagy el kell tőle valamit szenvednie, anélkül, hogy ugyanúgy viselkedne vele, úgy Szókratésznek is engedelmeskednie kell a hazájának és törvényeinek, és vagy meggyőznie, vagy megtennie, bármit is parancsol:

„Vagy csak annyira vagy bölcs, hogy arról megfélemedkezel, apádnál, anyádnál és minden más ősdnél drágább és tiszteletreméltóbb, sőt szentebb is a hazá, és a legnagyobb becsben áll mind az istenek, mind az emberek előtt, legalábbis azok előtt, akiknek egy csöpp eszük is van? ... És ez jelenti az igazságot: nem szabad odébbállnunk, sem meghátrálnunk, sem csatasorunkat elhagynunk, hanem háborúban is, törvényszék előtt és mindenütt másutt bármit meg kell tennünk, amit a város és a haza parancsol, vagy meg kell győznünk őt arról, hogy merre van az igazság; erőszakoskodnunk viszont nem istennek tetsző dolog sem anyánkkal, sem apánkkal szemben, de még sokkal kevésbé a hazánkkal szemben!”
(Kritón 51b-c, ford. Gelenczey-Miháltz Alirán, kisebb javítással).

- másodszer: a város törvényeinek elfogadását **nem erőszakkal kényszerítették Szókratészra**, ugyanis felnőtt korba lépve **jogában állt volna** minden vagyonával, családjával együtt **elhagyni Athént**; ezt azonban nem tette meg, így tehát tetteleg fogadta el azt a „szerződést”, mely a város polgárai és törvényei között fennáll;
- sőt, úgy tűnik, nem egyszerűen elfogadta ezt a szerződést, hanem egyenesen **tetszettek is neki az athéni törvények**, hiszen – a hadjáratokon kívül – még csak el sem hagyta a várost; sőt, jobban tetszettek neki, mint Spárta vagy Kréta törvényei, amelyeket sokszor dicsért – hiszen nem költözött oda;
- erre utal az is, hogy **a perben a büntetési javaslat megtételekor sem kérte a száműzetést**; abszurd volna tehát, ha most törvénytelen módon elmenekülne, miközben ezt legitim módon is megtehetette volna, ha száműzetést kér büntetésként;
- ráadásul a szökéssel sem magának, sem barátainak nem használna semmit, csak ártana:

- **a barátainak minden bizonnyal szintén menekülniük kellene**, és elveszítenék családjukat, vagyonukat;
- **ha alkotmányos rend szerint élő**, jó törvényekkel rendelkező városállamba szökne, ott minden bizonnyal csak megvetéssel találkozhatna, hiszen **törvénytíprónak** tartanák;
- amint az is lenne, és **ezzel csak megerősítené a bírák ítéletének jogosságát**, hiszen aki törvénytípró, azt joggal lehet az ifjak megrontójának tekinteni;
- és miről beszélgetne ezekkel a polgárokkal? **nevetséges lenne**, ha arról, amiről Athénban prédikált: az igazságosságról és törvényességről;
- ha olyan városállamba menekülne, ahol a törvényes rendet nem tisztelik annyira, még ott sem úszná meg, hogy felemlegessék neki: **öregember létére olyannyira ragaszkodott az élethez, hogy képes volt felrúgni a legszentebb törvényeket**, és sutba dobni mindazon értékeket, amelyekről egész életében prédikált;

- ha pedig a fiai felnevelése miatti aggodalomból szökne meg: szeretné, ha idegenekként nevelődnének fel? vagy ha Athénban hagyná őket, jobban nevelődnének, ha életben van, de tőlük távol? ha bízik a barátaiban, akkor nem kell aggódnia: fel fogják nevelni őket, miután eltávozott a Hádészba, épp úgy, mint ha száműzetésben lenne valahol.

„Tehát, Szókratész, hallgass ránk, nevelőidre, és se a gyermekeidet ne becsüld többre, se az életedet, se más egyebet, mint az igazságosságot – hogy amikor majd a Hádészba érkezel, mindezt elmondhasd a védelmedre az ottani bírák előtt. Hiszen úgy látszik, ha ellenünk cselekszel, itt sem lesz sem neked, sem a tiednek jobb, sem igazságosabb vagy istennek tetszőbb, és ha odaérsz, akkor sem fordul majd jobbra az ügyed. Igaz, ha most mérsz oda, igazságtalanság áldozataként távozol, de ezt nem mi okoztuk, hanem az emberek. Ha azonban csúfosan megszöksz, és az igazságtalanságért igazságtalansággal, gonosztettért gonosztettel fizetsz, és a szerződést és egyezségeket, melyeket velünk te magad kötöttél, megszeged, közben pedig azokkal teszel rosszat, akikkel legkevésbé kellene, magaddal, barátaiddal, a hazáddal és velünk törvényekkel, akkor mi is neheztelni fogunk rád, amíg élsz, odalent pedig testvéreink, a Hádész-beli törvények is jóindulat nélkül fogadnak majd, tudván, hogy a mi elveszejtésünkre is megkíséreltél minden tőled telhetőt. Rá ne vegyen hát Kritón arra, hogy azt tedd, amit ő mond, hallgass inkább csak reánk!”
(*Kritón* 54b-d, ford. Gelenczey-Miháltz Alirán, kisebb javítással).

A beszéd végeztével Szókratész hozzáteszi, hogy ezeket a szavakat olyanformán hallja, mint ahogyan a Korübasz papok fuvolaszót vélnek hallani, és olyan erősen visszhangzanak benne, hogy képtelen bármi más beszédet meghallani. De ha Kritón úgy véli, van értelme ellenük érvelnie, tegye meg.

Kritónnak azonban nincs ellenvetése.

„Hagyj hát fel vele, Kritón, és cselekedjünk úgy, ahogy mondtam, mert az isten is erre vezérel!”
(*Kritón* 54e, ford. Gelenczey-Miháltz Alirán).

További olvasmányok:

Platón: *Kritón*. In: Platón: *Euthüphrón, Szókratész védőbeszéde, Kritón*. Atlantisz, Budapest 2005, 153-183.

Ellenőrző kérdések:

1. Hol és mikor játszódik a *Kritón*? Milyen célból látogatja meg Kritón Szókratészt?
2. Milyen érvei vannak a szökés mellett, és hogyan válaszol ezekre Szókratész?
3. Milyen érveket hoznak fel a szökéssel szemben a törvények?

Kiválósági kérdések, feladatok:

1. Milyen súlyuk van a törvények érvelésében a „hasznosságon” alapuló meggondolásoknak (53b-54b)?
2. Milyen súlya van a „Hádész-beli törvényekre” történő hivatkozásnak (54c)?